

krývá zbylou část Čech a téměř celé území střm. dialektů. Na východ od linie Litovel–Prostějov–Mikulov dominuje opět varianta *iskra* (na již. úseku a v oblasti vých. od Prostějova dubletně vedle formy *jiskra*).

Podoby s dlouhou první slabikou (*jískra, ískra*) vytvářejí souvislý celek v širokém okrajovém území jzč. nářečí a v svč. dialektech, a to v jejich vých. polovině a na dvou mikroareálech, jednak na východ od Mladé Boleslavi, jednak na Roudnicku. Zejména v oblasti jzč. dialektů se vedle podob *iskra, jískra* nezřídka objevuje ještě podoba třetí – *jískra*, jež je častější zvláště u mladší generace informátorů.

Ve městech převažuje varianta *jiskra*, shodná se spis. jazykem. Ta proniká zejména do mluvy mladé generace, a to i tam, kde se jinak ve venkovském okolí udržují ještě různé formy tradičního nářečí.

4 *iskra* sloven., pol. **jiskra** stč., Jg, SSJČ

5 *jiskra* 1–3, 6, 7, Ru 2–4 — *jískra* Ju 5 — *iskra* Ju 1–4, 7 — *ískra* Po 1, Ju 1, Ru 4

7 V podstatě stejný územní rozsah jako podoba *hiskra* má také slovesná varianta *hít* (‘jít’). Ta se však navíc vyskytuje ještě v několika lokalitách vých. od Boskovic.

Bh

252 **jitrnice** (508) — *mapa s. 365*

1 M *jitrnice* (jytrňyca 806) — *jítrnice* (též 122, 133, 212) — *jatrňica* 812, 813, 823 — *jetrňice* (též 801, ję- 649, 651–654, 662, 664, 665, 667, 668)
hitrňice (*hitrňica* 611, 614, 615, *hidrňica* 613, též *hitrňice* 307)
itrňice (*itrňice* 106, 115, 117, *itrňyca* 805, *iterňica* 821, 824, 829, 835, 836, *itryňica* 815) — *ítrňice*

2 Kromě existence nebo neexistence protetických hlásek se nářeční pojmenování pro *jitrnici* diferencují ještě zdlouženou nebo nezdlouženou první slabikou (*jítrnice, ítrnice* × *jitrnice, itrnice*). Tento rozdíl je zachycen i na mapě. Vzhledem k tomu, že se podoby s *jí-*, *í-* vůbec nevyskytují na Moravě a že se hranice výskytu dlouhé náslovné slabiky zhruba kryje se starou zemskou hranicí, soudíme, že jde o rozdíl starobylý.

Na malé oblasti se vyskytuje varianta s *ja-*; ta snad odkazuje na původní, starou podobu (souvisí se slovem *játra*, z psl. **jętra*).

Podoba *jitrnice* pochází převážně z centrálního úseku střm. dialektů, realizace *ję-* (s „širokým“ *e*) do svědčuje, že forma je patrně výsledkem pravidelné hanácké změny *y* (*i*) > *ę*. Varianta *jetrnice*, běžně zapisovaná z téhož území, ukazuje na možný vývoj i z *ja-*, srov. ČJA 5, 2.

V přechod. nářečích česko-polských se slovo *jitrnice* nevyskytuje, místo něho tam převažuje sousloví *bíle jelito* (*bięe jelito* 832, *bjyle jelyto* 830, *bjole jelito* 831, *bjole jelyto* 833, 834, *bjelkove* (‘houskové’) *lelito* 818) nebo pojmenování *z’emlak* 818, *žymlok* 831.

3 Podoba s protetickou hláskou *h* má poměrně malý územní rozsah, naopak obměna *itrnice* se dokládá, třebaže často jako dubletní, z rozsáhlého teritoria (vedle podoby *jitrnice*). Varianta *itrnice* jako jediná zahrnuje celé území východně od linie Prostějov–Mikulov, nekompaktní oblasti vytváří ještě na sv. a jz. okrajích Čech. Běžně se však (jako dubleta s podobou *jitrnice*) vyskytuje téměř na celém zbývajícím území Čech a záp. Moravy.

Výraz *jetrnice* (*ję-*) pokrývá protáhlé území ve středu střm. dialektů od Zábřezska až na Vyškovsko. Varianta *jatrnice* byla zachycena na již. okraji záp. podskupiny slezských nářečí.

Obměna *hitrnice* se soustřeďuje do oblasti střm. nářečí a vytváří dva menší celky: jednak na severu a východě od Boskovic a na severu a jihu od Brna, jednak na Znojemsku.

Variety *jítrnice, ítrnice* pokrývají již. polovinu českých nářečí s přesahem na vých. okraj svč. dialektů (sev. hranice těchto podob zhruba sledují izoglosy svč. krácení, viz např. ČJA 5, 205; ČJA 5, 206.

Situace ve městech vcelku odpovídá stavu ve venkovském okolí, podoba *jitrnice* je jako jediná běžná v pohraničních městech a jako dubletní proniká i do moravských a slezských měst, kde jinak v okolí dominuje obměna *itrnice*.

4 **jatrnice** Jg též *jaternice* zastar., SSJČ *jaternice* kniž., sloven. *jaternica*, **jitrnice** Jg, SSJČ
jadermica **jitrnice** stč. *jietrnicę*

5 *jitrňice* Ju 2–4, 6, Ru 3 — *jitrňica* Ju 7 — *jaterňice, jaderňice* Ru 1 — *jítrňice* Ju 2 — *itrňice* Ju 1–5, Ru 2–4 — *itrňica* Ju 7, Ru 5 — *ítrňice* Ju 1, 3

Bh